ЄВРОПЕЙСЬКІ ОРІЄНТИРИ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ: НОВІ ВИМІРИ У ВОЄННИЙ ЧАС
Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції

1

ЄВРОПЕЙСЬКІ ОРІЄНТИРИ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ: НОВІ ВИМІРИ У ВОЄННИЙ ЧАС

МАТЕРІАЛИ
Міжнародної науково-практичної конференції

Одеса, 16 травня 2025 року

Том 1

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Одеська юридична академія»

ЄВРОПЕЙСЬКІ ОРІЄНТИРИ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ: НОВІ ВИМІРИ У ВОЄННИЙ ЧАС

МАТЕРІАЛИ
Міжнародної науково-практичної конференції

Одеса, 16 травня 2025 року

Том 1

Одеса
2025

УДК 005.332.2(4):316.42(477)“364”“20”(062.552)
Є 24

Рекомендовано до друку вченою радою
Національного університету «Одеська юридична академія»
(протокол № 8 від 16.05.2025 р.)

За загальною редакцією ***С. В. Ківалова***

Є 24 **Європейські орієнтири розвитку України: нові виміри у воєнний час** : у 2 т. : матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (Одеса, 16 травня 2025 р.) / за заг. ред. С. В. Ківалова. – Одеса : Фенікс, 2025. – Т. 1. – 772 с.
ISBN 978-617-8430-61-0

Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Європейські орієнтири України: нові виміри у воєнний час» містять результати наукових досліджень і практичних напрацювань вчених, фахівців і військовослужбовців, здійснені в умовах повномасштабної війни. У збірнику представлено як теоретичні, так і емпіричні дослідження у галузях філософії, загальної теорії держави і права, історії права, сучасних соціально-політичних процесів, соціології та психології.

Особливу увагу приділено аналізу загроз національній безпеці в конституційному, міжнародному та європейському правовому контекстах, а також питанням трудового, соціального, земельного, аграрного та екологічного права. Окремі розділи присвячено функціонуванню економіки та підприємництва в умовах євроінтеграції.

У збірнику також розглянуто проблематику цифрової трансформації, захисту інформації та кібербезпеки в умовах воєнного часу, методику викладання іноземних мов, перекладознавство, лінгвістику і журналістику. Висвітлено наукові здобутки в адміністративному, фінансовому, морському та митному праві, реформуванні судової системи, діяльності прокуратури, правоохоронних органів та адвокатури. Окремо проаналізовано питання кримінального права, кримінального процесу, кримінології, криміналістики, судової експертизи, медико-психологічного забезпечення правосуддя, а також аспекти цивільного, сімейного, господарського права, інтелектуальної власності та патентного судочинства. Розглянуто також актуальні питання діяльності бібліотек у закладах вищої освіти та фізичної підготовки здобувачів вищої освіти.

Збірник адресовано науковцям, викладачам, здобувачам вищої освіти, а також практикам у галузях права, економіки, соціології, політології, психології, філології, журналістики та кібербезпеки.

УДК 005.332.2(4):316.42(477)“364”“20”(062.552)

Відповідальний за випуск ***М. Р. Аракелян***

ISBN 978-617-8430-61-0

© НУ «Одеська юридична академія, 2025
© Автори статей, 2025

Кулі-Іванченко Ксенія Костянтинівна
РОЗВИТОК ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ТА ЙОГО ІНСТИТУТІВ ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ НАПРЯМОК КОНЦЕПЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ 183
Волкова Дарія Євгенівна
КРАЩІ ПРАКТИКИ ЄС ЩОДО ВПРОВАДЖЕННЯ ЛЮДИНОЦЕНТРИСТСЬКОГО ПІДХОДУ В ДІЯЛЬНІСТЬ РЕЛІГІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ 186
Панасюк Віта Миколаївна
ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРАВОВИХ СТИМУЛІВ ТА ОБМЕЖЕНЬ В ПРОЦЕСІ СТАНОВЛЕННЯ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВОПОРЯДКУ 188
Животовська Ірина Юріївна
ЗАКОНОДАВЧЕ РЕГУЛЮВАННЯ МІЖЦЕРКОВНИХ ВІДНОСИН У ВИМІРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ 191
Батан Юрій Дмитрович
ПРАВО НА НАЦІОНАЛЬНУ БЕЗПЕКУ ЯК КОЛЕКТИВНЕ ПРАВО 195
Ігнатова Анастасія Сергіївна
ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ: КОНСТИТУЦІЙНІ МЕЖІ 199
Козирь Дмитро Валерійович
ЛОКАЛЬНА ДЕМОКРАТІЯ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ 203
Матковський Микита Сергійович
ПРАВО ДОСТУПУ ДО ІНФОРМАЦІЇ ЯК КОНСТИТУЦІЙНА ГАРАНТІЯ В ДЕМОКРАТИЧНІЙ ДЕРЖАВІ 207
Бугаєнко Каріна Вікторівна
ДО ПИТАНЬ ЩОДО ТЕОРЕТИЧНОГО ОБҐРУНТУВАННЯ ВИОКРЕМЛЕННЯ ПРАВОВИХ ЦИКЛІВ 209

СЕКЦІЯ 5. МІЖНАРОДНЕ ПРАВО ТА БЕЗПЕКА, ПРАВА ЛЮДИНИ Й МІЖНАРОДНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У XXI СТОЛІТТІ

Бехруз Хашматулла
МІЖНАРОДНЕ ПРАВО ПЕРЕД ОБЛИЧЧЯМ СУЧАСНИХ ГЕОПОЛІТИЧНИХ ВИКЛИКІВ 212
Аракелян Мінас Рамзесович
ЕФЕКТИВНІСТЬ МІЖНАРОДНИХ МЕХАНІЗМІВ ЗАХИСТУ ПРАВ БІЖЕНЦІВ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ГЕОПОЛІТИЧНИХ ВИКЛИКІВ 215
Сурілова Олена Олексіївна
СПІЛЬНА ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА ТА ПОЛІТИКА БЕЗПЕКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ 217
Акіменко Юлія Юріївна
ДИФФЕРЕНЦІЙОВАНА ЕКОНОМІЧНА ІНТЕГРАЦІЯ ЄС ЯК СКЛАДОВА ACQUIS ВНУТРІШНЬОГО РИНКУ ЄС 221
Бєлогубова Оксана Олександрівна
ТОРГОВЕЛЬНА ДИПЛОМАТІЯ ЄС У КОНТЕКСТІ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА РОСІЄЮ 223
Грушко Мальвіна Валеріївна, Димов Кирило Борисович
ПРОПОРЦІЙНІСТЬ І РОЗРІЗНЕННЯ У ПРАКТИЦІ ВЕДЕННЯ БОЙОВИХ ДІЙ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ РОСІЙСЬКИХ АТАК НА ЦИВІЛЬНУ ІНФРАСТРУКТУРУ 225
Дронов Владислав Юрійович
РОЛЬ НАЦІОНАЛЬНИХ РЕГУЛЯТОРІВ В СФЕРІ МЕДІА В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА КОМУНІКАЦІЮ: НАЦІОНАЛЬНИЙ ТА МІЖНАРОДНИЙ АСПЕКТ 228
Канєнберг-Сандул Оксана Костянтинівна
ПОРУШЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ЦІЛІСНОСТІ ТА СУВЕРЕНІТЕТУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ 230

жавної безпеки» «на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави».

Національна безпека є необхідною умовою, навіть слугує гарантією для реалізації інших прав людини. Без стабільності й безпеки неможливо забезпечити права на життя, особисту свободу, освіту, власність, працю, свободу пересування та інші.

Ця доповідь, безперечно, не претендує на вичерпну характеристику права на національну безпеку, а лише окреслює деякі аспекти, але кожен із них потребує подальшого вдосконалення. З огляду на це перспективними є подальші дослідження – зокрема, сутнісного змісту права на національну безпеку, а також обсягу цього права, можливості обмежень права на національну безпеку, співвідношення цього права з іншими колективними й індивідуальними правами, зловживання правом на національну безпеку тощо.

Список використаних джерел:

1. Батан Ю. Д. Проблема колективних прав. *Проблеми сучасної конституціоналістики. Вип. 4: Конституційне гуманітарне право* : навч. посіб. / Н. В. Анiщук, М. В. Афанасьєва, Н. М. Бакаянова та ін.; за заг. ред. А. Р. Крусян, А. А. Єзерова. Київ : Юрінком Інтер, 2018. С. 324–343.

2. Єзеров А. Конституційна безпека як складник національної безпеки України. *Український часопис конституційного права*. 2017. Вип. 2. С. 60–67.

Ключові слова: право на національну безпеку, право на безпеку, національна безпека, колективні права, конституційне право, права людини.

Keywords: right to national security, right to security, national security, collective rights, constitutional law, human rights.

Ігнатова Анастасія Сергіївна
Національний університет «Одеська юридична академія», аспірантка кафедри конституційного права

ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ: КОНСТИТУЦІЙНІ МЕЖІ

Правові системи сучасних демократичних країн визнають права людини як фундаментальні цінності. Проте, неминуче постає потреба реагувати на надзвичайні ситуації, зокрема шляхом запровадження воєнного стану. Такий досвід є типовим для більшості країн світу, які намагаються зберегти безпеку, стабільність та конституційний порядок у критичній ситуації. Утім, в таких обставинах перед державою постає складне завдання – не допустити надмірного обмеження прав і свобод людини.

24 лютого 2022 року Указом Президента України № 64/2022 в Україні введено воєнний стан строком на 30 діб, який відтоді системно продовжується [2].

Останнє продовження, відповідно до Закону України про затвердження Указу Президента України «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні» від 15 січня 2025 року № 4220–IX, визначено до 9 травня 2025 року [3]. У цьому контексті особливого значення набуває дотримання, під час воєнного стану, прав національних меншин, які гарантуються Конституцією України, міжнародними нормами та спеціальними законами.

З початком воєнного стану було офіційно дозволено тимчасове обмеження конституційних прав згідно зі статтею 64 Конституції України та Указом Президента України № 64/2022 від 24 лютого 2022 року. Зокрема, це стосується наступних статей Конституції України: 30 (недоторканність житла), 31 (таємниця листування, телефонних розмов тощо), 32 (невтручання в особисте і сімейне життя), 33 (свобода пересування), 34 (свобода думки і слова, право на інформацію), 38 (політичні права), 39 (свобода мирних зібрань), 41 (право власності), 42 (право на підприємницьку діяльність), 43 (право на працю), 44 (право на страйк), 53 (право на освіту). Варто наголосити, що подібні обмеження мають виключно тимчасовий характер і не можуть діяти довше, ніж триває правовий режим воєнного стану. Після його завершення держава зобов'язана забезпечити повне відновлення реалізації конституційних прав і свобод. При цьому будь-яке обмеження має бути юридично обґрунтованим, спрямованим на досягнення конкретної мети – захисту національної безпеки, правопорядку або оборони країни – і відповідати принципам необхідності, розумності та пропорційності.

У такому контексті надзвичайно важливо здійснювати систематичний нагляд за дотриманням прав людини, особливо щодо вразливих груп населення, які можуть піддаватися непропорційному втручанню в їхні свободи. Саме з цією метою 05 вересня 2024 року було представлено Спеціальну доповідь Уповноваженого Верховної Ради з прав людини щодо дотримання прав національних меншин і корінних народів у період з 24 лютого 2022 по 31 грудня 2023 року [4]. У доповіді констатовано як позитивні зрушення у сфері нормативного забезпечення прав національних меншин, так і низку порушень та викликів з якими стикаються представники національних меншин під час введення воєнного стану.

У сфері освіти, незважаючи на позитивні наміри державної політики щодо зміцнення української мови, виникла низка викликів щодо забезпечення права на освіту представників національних меншин, зокрема тих, чиї мови є офіційними мовами Європейського Союзу. Законодавчі зміни передбачають, що особи, які розпочали здобуття середньої освіти до 1 вересня 2018 року мовами національних меншин, зможуть завершити її відповідно до попередніх правил. Уповноважений з прав людини підтримав цю зміну, однак зауважив, що така практика не гарантує належного рівня володіння державною мовою, що, у свою чергу, ставить під загрозу можливість складання національного мультипредметного тесту (далі – НМТ) [4]. У цьому контексті важливо відзначити, що у 2025 році очікується переклад завдань НМТ (зокрема тести з історії України, математики, біології, хімії, географії і фізики) на три мови національних меншин – угорську,

польську, та румунську [5]. Доцільно розширити перелік мов національних меншин, на які перекладаються завдання НМТ, включивши також інші мови національних меншин. Крім того, необхідно інституціоналізувати цю практику, зробивши переклад тестів постійною складовою державної освітньої політики, а не тимчасовим заходом у межах окремих вступних кампаній.

У сфері забезпечення інформаційних прав національних меншин виникла також низка викликів. Упродовж останніх років в Україні спостерігається стійка тенденція до скорочення обсягу медіаконтенту, створеного мовами національних меншин. Особливо показовим є зменшення кількості друкованих ЗМІ. Уповноважений з прав людини у своїй доповіді зазначив: «Згідно з даними Одеської ОДА, з 2019 року внаслідок внесення змін до профільного законодавства унеможливлено фінансування з обласного бюджету видання 5 газет мовами національних меншин, а саме: «Роден край» (Всеукраїнський державний культурно-просвітницький вісник болгар України), «Лучаферул» (газета Всеукраїнської національно-культурної молдовської асоціації з загальнодержавною сферою розповсюдження), «Вірменський вісник» (газета Одеської обласної вірменської общини м. Одеса та громадської організації «Спілка вірмен України»), «Одіссос» (газета Одеської обласної громади греків ім. Г. Г. Маразлі), «Българите вчера, днес, утре» (обласний культурно-просвітницький вісник болгар України)» [4]. Ситуація із медіа простором ще більше ускладнилася після ведення воєнного стану. У 2022 році було суттєво скорочено державне фінансування Національної суспільної телерадіокомпанії України, що призвело до призупинення низки запланованих медіапроєктів, зокрема тих, що передбачали створення телевізійного контенту мовами національних меншин. Скорочення фінансування медіа, зменшення кількості друкованих та телевізійних проєктів – усе це є ознаками системної кризи у сфері інформаційного забезпечення прав національних меншин в Україні. Причини цієї ситуації комплексні: від недосконалого законодавства до пріоритетизації політичних викликів у державному бюджеті. Для забезпечення сталого розвитку інформаційного середовища для національних меншин необхідно забезпечити стабільне фінансування Національної суспільної телерадіокомпанії України відповідно до чинного законодавства (на рівні 0,2% від усіх державних видатків). Внести зміни до Закону «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів», передбачивши окремі положення для ЗМІ, які працюють мовами меншин.

Окремо у доповіді зазначено випадки застосування етнічного профайлінгу до представників ромської меншини. У серпні–вересні 2022 року в містах Запоріжжя та Торецьку фіксувалися випадки зупинки представників ромської національності на блокпостах без пояснення причин, з подальшим доправленням до відділень поліції [4]. Це є грубим порушенням антидискримінаційного законодавства України.

На тлі вже згаданих труднощів, слід відзначити також низку інших актуальних проблем, з якими стикаються представники національних меншин, особли-

во в умовах обмеженої територіальної цілісності та дії правового режиму воєнного стану:

- фіксуються випадки втрати або пошкодження елементів матеріальної культурної спадщини національних меншин, включно з культовими спорудами, меморіальними комплексами, музеями та іншими об'єктами, що мають історичне значення для національних меншин. Такі випадки спостерігаються як на тимчасово непідконтрольних територіях, так і в регіонах, які зазнали інфраструктурних пошкоджень;
- триває інтенсивна внутрішня та зовнішня міграція представників національних меншин, включно з керівниками, що зумовлена загальними безпековими ризиками. Це спричинило зміну демографічної структури окремих громад, втрату зв'язку з традиційним середовищем проживання, та негативно вплинуло на сталу комунікацію між національними меншинами та органами державної влади;
- суттєво скоротилася кількість зареєстрованих громадських об'єднань національних меншин, що пов'язано з тимчасовою втратою офісів та недостатністю ресурсів;
- від громад чеської, польської, німецької, грецької, ромської та інших меншин зафіксовано звернення щодо потреби в гуманітарній підтримці, що свідчить про зростання соціальної уразливості груп;
- існує об'єктивна потреба у зміцненні механізмів інституційної участі національних меншин в ухваленні рішень. Зокрема, важливо забезпечити регулярний та ефективний діалог органів державної влади з представниками меншин через консультативно-дорадчі органи на місцевому рівні.

Окремо варто зазначити, що за офіційними даними міжнародних організацій, зокрема Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, станом на 31 грудня 2023 року понад 6,3 млн громадян України набули статусу біженців у різних країнах світу. При цьому понад 4 млн осіб отримали тимчасовий захист у країнах Європейського Союзу [4]. Попри масштабність цих процесів, відсутня верифікована інформація щодо національної ідентичності переміщених осіб.

На сьогодні структура населення країни зазнала істотних змін, проте ми не маємо актуальних демографічних даних, що становить серйозну проблему в контексті розробки ефективної державної політики, зокрема щодо національних меншин. Востаннє загальний перепис населення в Україні проводився ще у 2001 році, що створює значний розрив між фактичним складом населення та офіційними даними 2001 року. Відсутність актуальних демографічних даних не лише перешкоджає реалізації соціальних і культурних прав національних меншин, а й може спричинити недоступність послуг, втрату елементів мовної та культурної ідентичності.

Отже, обмеження прав національних меншин під час воєнного стану є допустимими лише в межах, визначених Конституцією України та міжнародними

стандартами, і мають бути тимчасовими, пропорційними, обґрунтованими та необхідними. Держава зобов'язана забезпечити ефективний захист і відновлення прав національних меншин після завершення правового режиму воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96–вр (дата звернення: 01.04.2025).

2. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України № 64/2022 від 24.02.2022 р. *Офіційний сайт Президента України*. URL: https://www.president.gov.ua/documents/642022–41397 (дата звернення: 01.04.2025).

3. Про затвердження Указу Президента України «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні»: Закону України від 15.01.2025 р. № 4220–IX. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4220–20#Text (дата звернення: 01.04.2025).

4. Щодо дотримання прав національних меншин (спільнот) та корінних народів в умовах збройної агресії Російської Федерації проти України : Спеціальна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини за період з 24 лютого 2022 року по 31 грудня 2023 року. *Офіційний сайт Обмбудсмана України*. URL: https://www.ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/%D0%A1%D0%BF%D0%B5%D1%86%D1%96%D0% B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0%20%D0%B4%D0% BE%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D1%8C.pdf (дата звернення: 01.04.2025).

5. Тест НМТ мовами національних меншин. *Освіта.UA*. URL: https://osvita.ua/test/advice/64510/#google_vignette (дата звернення: 13.04.2025).

Ключові слова: захист прав людини; права людини; міжнародний захист прав людини; національні меншини; етнонаціональна політика.

Keywords: protection of human rights; human rights; international protection of human rights; national minorities; ethno–national policy.

Козирь Дмитро Валерійович
Національний університет «Одеська юридична академія», аспірант кафедри конституційного права

ЛОКАЛЬНА ДЕМОКРАТІЯ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Розвиток локальної демократії та місцевого самоврядування в умовах війни та її наслідків є чутливими питаннями, які нині стоять на порозі двох важливих для української державності паралелей: збройної агресії проти України та переговорів про членство в ЄС.